

Термінологічне забезпечення наукової, навчальної та виробничої діяльності зі світлотехніки

Гінзбург М. Д., д. т. н., проф.

Інститут транспорту газу

вул. Конєва, 16, м. Харків, МСП, 61004, тел. (057) 730-57-80,

ginzburg@itransgaz.com

З орієнтацією на світлотехніку викладено загальні правила термінологічної роботи, джерела світлотехнічної термінології, основні вимоги до терміна та особливості української мови, на які треба зважати, гармонізуючи міжнародні стандарти.

Як і будь-яка інша галузь науки й техніки, світлотехніка фіксує і зберігає нагромаджені знання та практичний досвід у **фахових текстах**, які можна поділити на наукові (статті, монографії, дисертації тощо), науково-популярні, навчальні та виробничо-технічні. Одним з різновидом останніх є нормативні документи (технічні регламенти, стандарти, настанови тощо). Усі ці фахові тексти є, з одного боку, інструментом досліджування певного фрагмента матеріального світа, а, з другого, – умістищем одержаних результатів.

Характерна особливість фахових текстів, яка відрізняє їх від текстів художньої літератури, – це наявність великої кількості **термінів**, що є позначеннями загальних понять досліджуваної царини знань і в сконцентрованій формі містять результати пізнавальної діяльності людини. У фахових текстах зі світлотехніки можна виділити кілька основних шарів термінів: 1) загальнонаукові та загальнотехнічні терміни; 2) фізичні терміни; 3) метрологічні терміни; 4) терміни фізіології; 5) терміни суміжних технічних напрямів (приладобудування, енергетики, електроніки, електричних машин і апаратів тощо); 6) власне світлотехнічні терміни. Через це **актуальним завданням** є довести до фахівців-світлотехніків загальні правила термінологічної роботи та забезпечити їх дотримання.

Доповідь ґрунтується на нещодавно прийнятій новій редакції міжнародного стандарту ISO 704:2009, у якій подано загальні принципи і методи термінологічної роботи, що не залежать від особливостей конкретних мов, та їх проілюстровано прикладами англійських (французьких) термінів. При цьому зазначено, що *«прикладі методів творення терміна у Додатку В специфічні для англійської мови в англійській версії і для французької мови у французькій версії. Додаток В не можна перекладати, а треба пристосувати» «до специфічних правил, застосованих у розглядуваній мові»*. Саме таким пристосуванням загальних методів до особливостей української мови є додатки Г і Д національного стандарту ДСТУ 3966:2009, на які ми спиратимемося.

Мета цієї доповіді – на прикладі світлотехніки показати загальні методи творення, унормовування та стандартизування термінології, участь в цьому процесі фахівців-світлотехніків, термінологів і стандартизаторів, поінформувати про джерела унормованої та застандартизованої термінології, викласти осно-

вні вимоги до терміна й особливості української мови, на які треба зважати, гармонізуючи міжнародні стандарти зі світлотехніки.

У першій частині доповіді змодельовано технологію творення, унормовування та фіксування (стандартизування) світлотехнічної термінології (рис. 1). Виділено 4 етапи: виникнення, початкового фіксування, унормовування та остаточного фіксування (стандартизування), причому стандартизують лише терміносистеми предметних сфер, безпосередньо пов'язаних з виробництвом.

У другій частині доповіді подано класифікацію термінологічних словників і зроблено огляд тих з них, які бажано використовувати у сфері світлотехніки. Особливу увагу приділено Міжнародному електротехнічному словнику (серія стандартів IEC 60050) і, зокрема, його частині IEC 60050-845:1987, яка є доповненим та виправленим виданням Міжнародного світлотехнічного словника. Для виконання завдань гармонізації англomовних міжнародних і європейських стандартів рекомендовано використовувати новий академічний англо-український та українсько-англійський словник з фізики, математики, астрономії, хемії, екології О. Кочерги та Є. Мейнаровича і подано його стислий огляд. Привернуто увагу до онлайнових версій термінологічних словників, зокрема до Електропедії (<http://www.electropedia.org/>), що вже працює в Інтернеті, та до електронної версії словника О. Кочерги та Є. Мейнаровича, яка найближчим часом має з'явитися на сайті <http://e2u.org.ua/>.

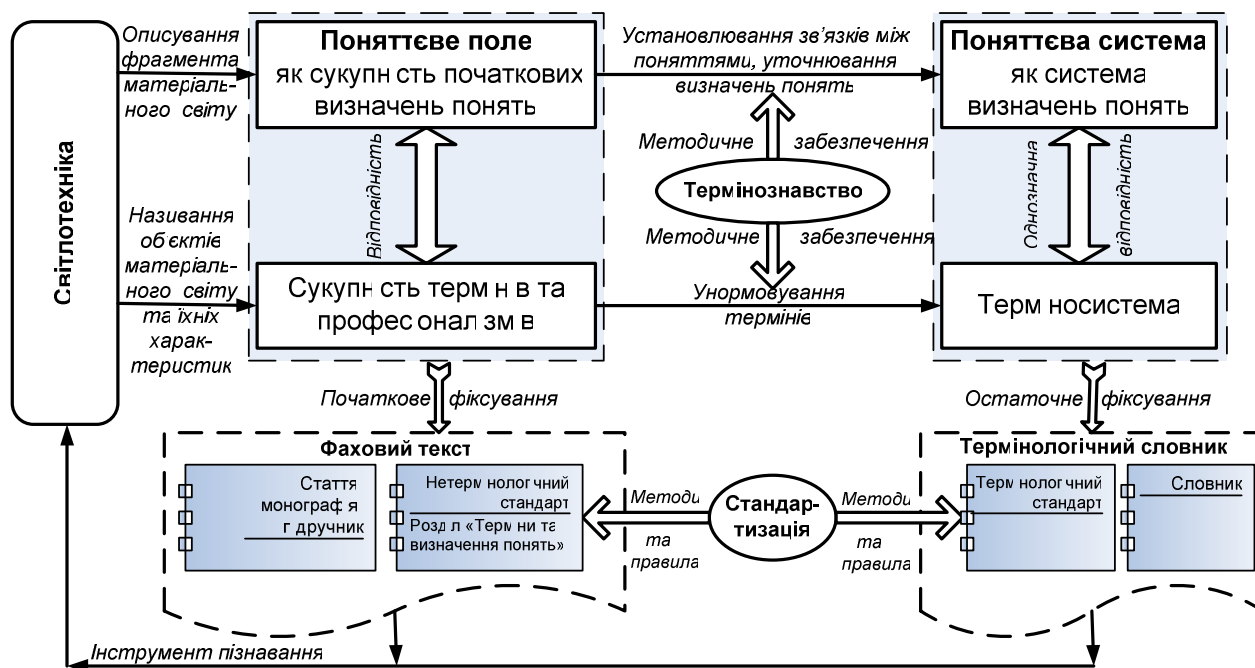

Рис. 1 – Побудова поняттєвої системи і терміносистеми світлотехніки

Третю частину доповіді присвячено вимогам до змісту і форми, яким має задовольняти термін, щоб, з одного боку, позначати певне поняття і бути елементом терміносистеми досліджуваної предметної сфери, а з другого, відповідати нормам української мови. Наявність вимог до терміна пов'язана з тим, що на відміну від загальноновживаних слів, які виникають природно, терміни творять штучно, перш за все фахівці предметної галузі, а унормовують переважно тер-

мінологи (англ. terminologist). Порівнянням положень ДСТУ 3966:2009 та ISO 704:2009 доведено, що вимоги до терміна як елемента терміносистеми, застандартизовані в ДСТУ 3966:2009, не є суто українським винаходом, а відповідають основним положенням міжнародного стандарту ISO 704:2009. Привернуто увагу до того, що ці вимоги є результатом узагальнення та осмислення досвіду термінотворення в різних предметних сферах, який є предметом досліджування міждисциплінарної науки – термінознавства.

У четвертій частині доповіді показано, як засобами української мови задовольнити вимогу **однозначної відповідності** терміна поняттю. На світлотехнічних термінах показано, що, по-перше, треба розрізняти процеси та їхні наслідки, по-друге, виходячи з фундаментальних філософських категорій тривалості та послідовності, доцільно моделювати процеси двома поняттями – **дія** і **подія**, а по-третє, завдяки успадковуванню категорії виду українська мова має змогу розрізняти дії та події, як на рівні дієслів, так і на рівні віддієслівних іменників на **-ння**, **-ття**, що є назвами опредметнених процесів